

МІСТЕРІЯ ВЕЛИКОЇ РІЗДВЯНОЇ ЗОРІ

Олена Падовська

... Звізда їм ся об'явила
В дорозі о Бозі...

Із коляди «Бог Предвічний»

Між суттєвих типологічних ознак Різдва на Надсянні виразний місцевий колорит мають; 1. Камерні солом'яні форми Павуків складної конструкції, що обертаються під стелею, відкидаючи довкруг ряхтливі тіні; 2. Гігантські мандрівні Різдвяні зорі.

«...Довершувала різдвяне дійство багатоголоссям одвічна коляда, що звучала над тим світом. Її несли колядники з різнобарвними дивозірками. Не баченими в жодних краях... Ці звізди вражали уяву. Велетенські – десь «метрових розмірів із кількома десятками рамен (тут їх називають рогами), заклечаними паперовими променями-китицями... (42, С.7)

На переконання вихідця з с. Мацьковичі звізди унікальні, в жодних краях не бачені. Чи можна на тій підставі села на Надсянні вважати носіями давньої традиції по цілій Галичині?

У найулюбленішій коляді «Бог предвічний» звістування Божого Різдва по Пастирях було дане Звіз-Дарам, носіям Божого світла. Повага до носія Звізди закріплена їх місією в обрядодії:

«Ясне кольорове світло вашої звізди, що крутиться, веселкою проникає через замерзлі шибки, за котрими малі діточки прохукали круглі отвори, щоб вам краще приглянутися ... (35, С.79)

В жорстокому ХХ ст. гарна традиція впала жертвою атеїстичних гонінь. От і голосить за носіями прадавнього звичаю Ярина Зоряна, бо ж пішли неоплакані й нема їх:

«Поблискують зірки, з-понад хмар. Це йдуть з колядою статечні газди... Бачу ваші засніжені шапки, червоно-бурякові обличчя від морозу... і «звізди», що проводили вас... І де ж ви тепер колядники моїх юних днів? Пусті там хати, подекуди чужі заїди сидять у них. Ніхто не відчиняє дверей назустріч коляді. Не горять свічки на тесаних столах, не усміхаються ікони, бо не стало Дідуха і куті. Заросли терням стежки ваших кроків... не лине коляда, що сколихувала тишину ночі... Ой відізвіться голосом сильним, щоб сколихнулася вода в рідному споконвіку Сяну. Нехай почує увесь світ про «гірку новину». Прийдіть та голосить про кривду ваших газдів, що викорінено їх з-над Сянської, Богом даної нам землі!» (62, С. 20-21)

...Радіохвилі несли звістку: від 24 листопада 2008 р. у Львові вихідці з с. Мацьковичі на Надсянні брати Новаки нададуть всім охочим настанови до творення Великих Різдвяних звізд. Майстер-класом опікувався музей народної архітектури та побуту у Львові спільно з молодіжною громадською організацією «Українська молодь – Христові» за підтримки

Управління культури та туризму Львівської міської ради. Працівниця музею Надія Дзвоник організувала семінар «Відродження традиції виготовлення великих різдвяних зізд»; практичні заняття, ходу зіздарів, котру завершило препишне різдвяне святкування у Музеї народної архітектури та побуту (8.01.2009). Так народилася найяскравіша подія святкування Різдва у Львові – фестиваль «Спалах Різдяної зізди» з барвистою святочною ходою вулицями міста та конкурсами серед учасників на кращу Зізду.

Покликало нас, О. Падовську та Н. Недашківську, до святкового дійства бажання явити батьком змайстровані зізди. По 8 літах без М. Падовського завдали на плечі його важкі шедеври. Несли зізди як Хрест Пам'яті і Віри в незнищенність добрих вчинків. Наш хід, коли гнулися під вагою ноги, а плече муляло держално, тривав короткий світловий день. Був час зосередитись, коли, здавалось, чула батьків голос:

– Й у Малковичах шедрим внеском майстровитих рук спалахували ті зорі. Творив необхідні атрибути обрядодії з цілком буденних матеріалів твій дід Петро Падовський. Замовляли йому зізди й шопки хлопці з Малкович і довколишніх сіл – не відмовляв нікому.

Говорив, а його вправні руки ладнали солoméного Павука. Золотаві фігури народної скульптури прославляли досконалість Всесвіту.

«Павук – це об'ємно просторова композиція, радше конструкція, прикрашена ангелами, кольоровими паперовими квіточками, яку шідвішують до стелі над столом. Під дією теплого повітря запаленої свічки Павук повільно крутиться, створюючи особливий ефект гри світла і тіней на стелі й стінах. Вочевидь, ця прикраса також має ритуальне значення і символізує собою зв'язок з духами предків (чи не бога Прядка (Предка) вона уособлює, який мав вигляд багаторукого діда з головою павука?)» (43, С.15)

На початках незалежності з ініціативи архітектора Олега Микити формами Павуків було прибрано проспект Свободи у Львові. Замість соломки застосовували тонкі дерев'яні планки. То був приклад вдалого поєднання в міському середовищі традиції з авангардовістю...

Скучила за тихими й теплими від родинних почуттів вечорами, коли виготовлення різдяної атрибутики з праці переростало в співтворчість. Це важливо – Батьки і Діти збиралися купно, натхненно й злагоджено підготовляли і укладали елементи майбутньої форми. Кожному доручали посильну ділянку праці. Байдуже чи хтось з філігранною точністю донасовував деталі на прикінцевій стадії, чи тільки обгортав папером кінці соломинок – все тієї миті вважалось однаково почесним. Процес був своєрідним сеансом колективної терапії. Пам'ять прикликала до тісного кола сучасників тіні близьких, котрі відійшли. Реанімувався набутий попередніми поколіннями досвід, на позитивних та негативних прикладах формувалися прийнятні моделі поведінки, накреслювалися шляхи до майбутніх успіхів. Враховуючи нетривкість матеріалу та зви-

чай спалювати оздобу по святах, при виготовленні традиційної паперо-солосо-пластики поцінувався не результатом, а відновлювана щороку дія. Після татової смерті жодного разу не робили Павука: той зроблений наостанок – досі похитується під стелею.

Випірнула зі спогадів. Повільно й урочисто посуваємося центральною алеєю проспекту Свободи до Марійської площі з фігурою Божої Матері. Довкола – море цікавих. Супутник – колоритний здоровань Тарас Дідула пропонує деякий час нести мою Звізду. Тут же оповідає про Володимира Шагалу і його 3 зорі – основу музейної колекції скансену. Вони надихнули режисера свята п. Н. Дзвоник і вона підготувала методичну розробку з виготовлення різдвяної звізди, впорядкувавши для того дешицу з полишеного музею великого щедро ілюстрованого рукописного альбому В. Шагали «Народне мистецтво» (50). На питання звідки був той самодіяльний майстер – водночас теоретик і практик, – Тарас пригадав: з Нижанкович, що на Старосамбірщині... Чулася розчарованого: перші звізди не з Надсяння?! Невже помилявся проф. В. Перхач?

– Ні, не помилявся, авторитетно заявив би розвідник і зв'язковий УПА, багатолітній в'язень радянських концентраційних таборів І. Кривуцький (див. у книзі «Де срібнолентний Сян пливе...»).

«На Різдво в селах Клоковичі та Аксманичі (15 км на південь від Перемишля) можна було зустріти все, що згадується в українській народній творчості: колядники з вертепом, перебиранці з масками звірів, колядники зі звіздами заввишки чи діаметром від решета в малих хлопців до 1,8 м у дорослих... їх відтворив непрофесіонал Володимир Шагала із Нижанкович Старосамбірського району. Родом він з Клокович, які залишилися під Польщею, заселені, як і Аксманичі та інші сотні українських сіл, поляками...» (32, С.85-86)

А п. Дідула як досвідчений експозиціонер оглядав батькову Звізду, хвалив. Розповіла йому про народження звізди. Якось пізньої осені, коли заплакані дощами дні збігали блискавично, а ночі тяглися нестерпно, батько взявся відновити по пам'яті Вифлеємську зірку, схожу до бачених у дитинстві. Перші спроби: картонна 4-раменна менша Звізда; вийнята з оправи фанерна шопка з мальованим зображенням Святої Родини, бидлят і пастухів. Готова звізда, хоч і важка супроводила М. Падовського, куди б не йшов різдвяного тижня. Якийсь військовий запалився відкупити її. Батько поставився до випадкового перехожого зичливо, але був непохитним і на пропозицію не пристав. Звізду він неодноразово розбирав, змінював матеріал на легший, але так, щоб не зашкодити тривкості конструкції. Зі зворотного боку поставлені батарейки підсвічували шопку, а прилаштований Мироном Пронишиним динамік уможливив досягати світіння обертанням зовнішнього барабану. Наша звізда супроводила львівський хор «Євщан» у гастрольній подорожі Німеччиною, була окрасою різдвяних вечорів у АНАМ-і. Коли Львів із виставкою відвідала колек-

ціонер різдвяних шопок з цілого світу німкеня Мехтгільда Рінгтут, зустріч в стінах МХП надихнула М. Падовського на створення в центрі зорі різьбленої з липового дерева шопки. Тепер «Вифлеємська зоря» стала оправою до міні-скульптури: узагальненого образу поклоніння пастухів Богородиці. По смерті автора звізду зазнимкував для різдвяної листівки львівський галерист, директор мистецької галереї «Гердан» п. Ю. Бойко. Експонувалася вона в стінах Національного музею у Львові на Другій виставці різдвяної атрибутики «Різдво у Львові» (2007) (43, с.39) Куратор виставки Зеновія Шульга, батькова учениця, прилаштувавши Звізду в музейному просторі, промовила радше до самої себе: «Щедрої душі був Мирослав Падовський... І душа Його тут»...

Молитва біля Богородиці і знову рушаємо. Спереду курсанти військового училища ім. Героїв Крут несуть двометровий витвір цьогорічного майстер-класу. Оглядаюсь: десь там мама з меншою звіздукою на плечі. Нести Звізду сьогодні – тільки мій обов'язок. Берусь за держално: «Далі вже я». На душі розвиднілося: поряд жертovní люди, на думку обивателя – диваки. Це вони держать високе небо національної культури.

Такі різні брати: жартун і вигадник Богдан та сором'язливий мовчазний Петро. Як покидали рідні Мацьковичі, Петрові було 6 років, а Богданові було 3 тижні. Про звізди дізналися від стрийка. В родинному архіві на світліні зафіксована різдвяна хода 1942 р. Попереду везли Велику Зорю на 24 промені 2,84 см в діаметрі, а далі ще бл. 20-ти зір різного розміру й конструкції. Брати постановили відновити традицію. Встигли зробити свою Звізду, як їхали на Майдан 2004 р. Вона зігрівала всіх і гуртувала в збуреному Києві. Люди з цілої України цікавилися: «Звідкіль диво таке?», знимкувалися.

Далі був перший фестиваль Різдвяних звізд у Львові. Організатор п. Надія оповіла, як до гурту звіздарів з-за снігових заметів величаво виплили 3 великі несені Новаками. Тоді збагнула: не даремними були зусилля музейників: реставрація Звізда В. Шагала, упорядкування та видання альбому-посібника з інструкціями майстра (планувала ще видання буклету «Різдвяні звізди – з рідного Надсяння», організаційні клопоти. Чудо вічної віднови традиції, наступності майстрів, котрі незалежно один від одного, керовані Божим Провидінням, підхоплюють естафету з рук попередників – чи не найвеличніше з усіх, дарованих нам, – і цього разу здійснилося. Ми – зчудовані свідки Його.

Опубліковано: Падовська О. Містерія великої Різдвяної Зорі/ в кн. Падовська О. Книжка про Малковичі. – Львів: Ліга-Прес, 2014. – 928 с. – С. 531-540; фото Звізди на С.546.